

Humanitas: geschiedenis en toekomst

Michael Kerkhof

De geschiedenis van de vereniging Humanitas is kernachtig en beknopt te omschrijven als de geschiedenis van een beweging van praktisch ingestelde mensen. Mensen die van mening zijn dat het belijden van een humanistische levensovertuiging niet beter kan worden ingevuld dan door er naar te handelen. Door via concrete activiteiten zichtbaar te maken dat je als mens je niet alleen verantwoordelijk voelt, maar dat je ook aantoonbaar medeverantwoordelijk bent voor het reilen en zeilen in de samenleving waarin je leeft. De opdracht die Humanitas zich vanaf het begin stelde, is in de afgelopen jaren verwoord via de slogan 'doen wat je moet doen'.

Daarmee wordt opnieuw gezegd dat mensen onder de vlag van de vereniging de intentie en de bereidheid (moeten) hebben om zich met zaken te bemoeien waarvan ze vinden dat zij daar medeverantwoordelijkheid voor dragen. Dus niet willens en wetens met de rug naar zaken toe gaan staan waarvan je vindt dat ze niet passen of deugen. Geen gemakkelijke opdracht die de vereniging zich sinds 1945 tot nu toe stelt. Want wie scherp om zich heen ziet, kan niet voorbij aan het feit dat er in onze samenleving steeds opnieuw zaken zijn die verbetering behoeven. Met name zaken waarbij medemensen achterblijven of zondermeer in de kou staan. Onderstaand volgt een schets van de geschiedenis van Humanitas als voorbeeld van wat praktisch humanisme te weeg kan brengen. Aan het eind van deze geschiedenis wordt met name stilgestaan bij hoe Humanitas haar rol in de nabije toekomst ziet.

Werken vanuit inspiratie

Bij het veertig jarig bestaan van Humanitas in 1985 gaf de toenmalige voorzitter van het hoofdbestuur van de vereniging, dr. Henk Rengelink, een markante typering van de inhoud en betekenis van humanisme voor Humanitas. Om te

beginnen gaf Rengeling aan Humanitas te zien als een deel van de humanistische beweging in Nederland. Humanitas heeft de beweging noch het humanisme uitgevonden en heeft er ook geen exclusieve rechten op. Hij citeerde daarbij Cicero die stelde, dat deze Humanitas niet alleen zachtheid van gemoed, tactvolle omgang en openheid voor mensen betekent, maar ook gevoel voor blijdschap en geestelijkheid waardoor een verfijnde levenswijze zich onderscheidt van cultuurloosheid. Om dan te vervolgen met te zeggen dat Humanitas haar gedachten over humanisme misschien met andere woorden tot uitdrukking brengt dan die Cicero bezigde, maar dat onze invulling van humanisme naadloos aansluit bij de strekking ervan.

‘Wij spreken over zelfontplooiing, het recht ons eigen leven in te richten, over medemenselijkheid, verantwoordelijkheid voor elkaar binnen een maatschappelijke worteling. Ons handelen wordt bepaald door juist deze erkenning van menselijke waarden. Deze waarden zijn voor zeer veel mensen van alle tijden, van alle culturen, van alle volkeren. Wij hebben deze waarden verzameld onder het begrip humanisme, maar dat betekent niet dat humanisme alleen te vinden is binnen wat we de humanistische beweging noemen. In het denken over fundamentele menselijke waarden verdwijnen dikwijls onderscheidingen tussen kerkelijken en buitenkerkelijken, tussen progressieven en conservatieven. Humanisten zijn mensen die dit menselijk waardensysteem zo belangrijk vinden, dat dit de leidraad is voor hun gedrag en handelen. Hierin overstijgt het humanisme de grenzen die wij zo graag trekken. Humanisten zullen zowel in godsdienstige als in buitenkerkelijke groeperingen voorkomen. Het humanisme houdt niet op bij de grenzen van het lidmaatschap van Humanitas of Humanistisch Verbond. Waarom is dan toch een organisatie als Humanitas nodig? De vereniging is opgericht om vanuit een speciale levensvisie bepaalde doeleinden te bereiken op het gebied van de maatschappelijke dienstverlening en de samenlevingsopbouw, die je als individu niet kunt bereiken. Met hoe meer mensen je die doelen nastreeft, hoe beter het doel bereikt kan worden. Daarom vechten we voor een goede, grote vereniging. Niet om het humanisme te

verspreiden. Dat is al wijd verspreid. Wel om die dingen te doen waarvan we vanuit onze opvatting vinden dat ze gedaan moeten worden.’

Werken binnen en met Humanitas laat zien wat de humanistische visie in de praktijk betekent, vervolgt Rengeling. En dat is precies waar het om gaat bij Humanitas. (bron *Humanitas veertig jaar hulpverlening*, Humanitas 1985).

Wat Rengeling in 1985 na veertig jaar Humanitas verwoordde, is op de keeper beschouwd onveranderd datgene wat de oprichters van Humanitas voor ogen stond. Humanisme laat je vooral zien in de wijze waarop je leeft en bijdraagt aan de gemeenschap. Voor de oprichters van Humanitas uit de jaren veertig van de vorige eeuw stonden twee zaken voorop. In de oorlogsjaren was de waardigheid van de mens op velerlei wijze grof geschonden. Herstel van deze waardigheid stond boven aan de lijst. De brute afwijzing van mensen op basis van etniciteit, raciale kenmerken, sociale status, levensovertuiging of seksuele geaardheid moest absoluut hersteld worden. Maar ook wilde men breken met de kenmerken van de doorgaans neerbuigende traditie van liefdadigheid. Buigen voor het ontvangen van hulp drukte veel te veel het stempel van ongelijkwaardigheid op medemensen die het maatschappelijk niet alleen redden. Bestaand maatschappelijk werk was in velerlei ogen betuttelend en mensonterend en leek te veel op liefdadigheid en burgerlijk armenbestuur. Humanitas wilde dus herstel van menswaardigheid en breken met de traditionele liefdadigheid.

Een en ander geeft aan dat de humanistische visie op mens en samenleving sterk bepalend is geweest voor de opstelling van Humanitas bij het starten van haar maatschappelijk werk. De term maatschappelijk werk gold in die tijd (net voor de Tweede Wereldoorlog) voor alle vormen van hulpverlening voor buitenkerkelijken, maar betrof met name reclasserings- en kinderbeschermingsactiviteiten. Humanitas begon er na haar oprichting in mei 1945 mee en zette daarmee goed beschouwd een aantal in de oorlogsjaren verdwenen initiatieven en activiteiten vanuit socialistische hoek voort. Niet voor niets waren een aantal voorlieden vanuit de verdwenen organisaties bij de oprichting van Humanitas betrokken.

Humanitas richtte haar activiteiten in eerste instantie met nadruk op buitenkerkelijken, op degenen die voor maatschappelijke zorg in principe niet konden aankloppen bij de traditionele, vooral kerkelijke, organisaties voor armenzorg en liefdadigheid. En dat was niet zo maar. Het buitenkerkelijk volksdeel was in de eerste helft van de twintigste eeuw flink toegenomen. Gold in 1899 nog slechts 2,3% als buitenkerkelijk, in 1947 gaf 17% van de bevolking aan zich als buitenkerkelijk te beschouwen. Reden genoeg dus om deze mensen ook een eigen maatschappelijke werkorganisatie aan te bieden; die kwam er dus. De nadruk op het aanbieden van een voorziening voor buitenkerkelijken was duidelijk, maar tegelijk werd tijdens de oprichting al onderkend dat de grenzen tussen kerkelijken en niet-kerkelijken moeilijk scherp te trekken waren. Ook de bij de oprichting van Humanitas betrokken socialistische organisaties kenden kerkelijke leden; waarom deze dan uitzonderen van de diensten van Humanitas? Moesten mensen naar goed humanistisch gebruik niet vooral zelf kiezen door wie ze geholpen wilden worden, mocht de nood aan de man komen? De organisatie volgde de humanistische ideologie. Het nieuwe Humanitas zou openstaan voor alle bevolkingsgroepen, in het bijzonder ook die, welke niet tot een kerkgenootschap behoren. Vrijwillig protestanten behoorden nadrukkelijk ook tot de doelgroep. Deze open opstelling gold zowel deelname aan Humanitas als gebruik kunnen maken van de diensten van Humanitas. Tot op heden wordt het aan mensen zelf overgelaten om te bepalen, of zij onder de noemer van Humanitas willen meedoen en meewerken en/of zij gebruik willen maken van de zorg en dienstverlening van Humanitas. In feite wordt niemand de maat genomen, maar neemt ieder zelf de maat op basis van wat Humanitas zegt voor te staan of zegt te bieden te hebben.

Humanisme en Humanitas

Het feit dat Humanitas en het Humanistisch Verbond in hetzelfde jaar zijn ontstaan is niet verwonderlijk. Het trauma van de oorlogsjaren, en met name de grote maatschappelijke en

ethische ontredde die er uit voortvloeide, deed de meeste bewust levende mensen zoeken naar nieuwe wegen om de samenleving hernieuwd op te bouwen. Beter en anders dan de samenleving die er in de vooroorlogse jaren (voor 1940) geweest was en die te zwak was gebleken om de oorlogsdreiging te voorkomen.

Overigens waren er al in de vooroorlogse jaren stemmen opgegaan om aandacht te besteden aan groepen mensen die (tijdelijk) steun van anderen behoefden, maar geen beroep konden of wilden doen op ondersteuning vanuit kerkelijke organisaties. Met name niet omdat zij hun geloof de rug hadden toegekeerd of omdat zijn nooit enige binding met een kerkgenootschap of met een religie hadden gehad. Ook mensen buiten de kerkelijke gemeenschappen konden wel degelijk behoefte hebben aan geestelijke en/of materiële ondersteuning en bijstand. Sociale zorg voor buitenkerkelijken en randkerkelijken moest kunnen. Maar op welke grondslag dan? Want denken buiten een levensbeschouwelijke grondslag werd in die tijd zeker als bijna onmogelijk beschouwd. De kring waarin over maatschappelijke voorzieningen en sociale zorg buiten kerkelijke verbanden werd nagedacht, die van de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP) en de Nederlandse Verbond van Vakverenigingen (NVV), stond aanvankelijk aarzeland tegenover sociale zorg vanuit nieuw particulier initiatief. Men vreesde een surrogaat voor het door de overheid te voeren sociaal beleid. Moest niet de centrale overheid, als eerste verantwoordelijke voor het welzijn van al haar burgers, zorgen voor een beleid dat niemand in de kou liet staan? Deze discussie werd net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog afgerond. Men kwam daarbij uit op het volgende: 'Materiele hulp is een zaak van de overheid maar hulp met een menselijk gezicht vraagt een persoonlijke band en een overeenstemming in geestelijke sfeer tussen helper en geholpene. Conclusie: voor mensen die geen prijs stellen op de sociale zorg vanuit kerken gaan we een eigen hulporganisatie in het leven roepen.' (zie Humanitas en Heroma Interne; Humanitas uitgave 20 december 1984). Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog bleef het voornemen liggen, maar nog voor de

oorlog was afgelopen, ging er vanuit de kring van SDAP, NVV, de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC) en de Nederlandse vereniging tot afschaffing van alcoholhoudende dranken een commissie aan de slag om tot de oprichting van zo'n hulporganisatie te komen. Deze verdiepte zich niet al te zeer in de grondslagen van de op te richten organisatie. Om de ellende en demoraliserende gevolgen van de oorlog te lijf te gaan was een vliegende start zeer gewenst. Eerst leven dan filosoferen, vond men. Op 31 mei 1945 was de stichting voor maatschappelijk werk op Humanistische grondslag een publiek feit. Enkele jaren later werd de stichting een vereniging.

'Eerst leven dan filosoferen' had weliswaar tot een vliegende start van de al lang beoogde maatschappelijke zorgorganisatie op humanistische grondslag geleid, maar de gekozen schoen van de grondslag ging weldra wringen. Humanitas' eerste voorzitter, mr. Joris in 't Veld, noteerde hierover in het blad 'Humanitas' (eerste jaargang, november 1945) de volgende opmerkelijke zinnen.

'In feite willen we niets anders dan de kerkelijke instellingen, zij het dan misschien in een wat moderner gewaad. Alleen de geestelijke fundering verschilt. En hier – wij moeten dit zeker niet verdoezelen – ligt de zwakheid van het humanisme. Want met dit geestelijk fundament is het nog lang niet in orde. De meeste niet-kerkelijke leven nog uit de oude christelijke traditie. Een tijd lang gaat dit goed, maar als de bron opdroogt moet den mens op den duur geestelijk verdorsten. Vandaar de behoefte aan een nieuwe ethiek, die slechts stevig houvast kan vinden in een nieuwe religie, een religie die ziel en geest van den modernen mens kan bevredigen. Aanvankelijk stond ik op het standpunt dat onze stichting zich met deze vragen van levensbezinning maar liever niet moest bezighouden en de behandeling daarvan beter kon overlaten aan een speciaal tot dit doel op te richten Genootschap. Ik ben echter gaan twifelen. Het verlenen van morele steun is toch wel niet denkbaar, wanneer het geestelijk fundament ontbreekt.'

Welnu, dat geestelijk genootschap, waaraan de eerste voorzitter van Humanitas behoefte had, ontstond, mede door zijn toedoen, niet lang na

de oprichting van Humanitas. Reeds begin 1946 werd het Humanistisch Verbond opgericht. Het Verbond zou kunnen gaan zorgen voor het humanistisch geestelijk fundament waarop het werk van Humanitas verder gebouwd zou kunnen worden. Bijna onmiddellijk ontstond er binnen het hoofdbestuur van Humanitas een stroming om Humanitas en het Humanistisch Verbond veel directer aan elkaar te verbinden. Aan een algemene vergadering werd door het hoofdbestuur voorgesteld om Humanitas organisatorisch een onderdeel te maken van het Humanistisch Verbond. Humanitas zou dan een zelfstandige werkstichting van het Verbond worden. Weliswaar met een eigen bestuur, maar dat bestuur zou benoemd worden door het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond. De lokale Humanitas-afdelingen zouden dan omgedoopt worden tot commissies voor het maatschappelijke werk van de plaatselijke gemeenschappen van het Verbond. Maar de start van een geheel eigenstandig Humanitas viel niet meer te veranderen. De algemene vergadering stemde het hoofdbestuur voorstel af. Overigens niet zonder volmondig de wenselijkheid van een nauwe samenwerking te benoemen. Een directe samenwerking ontstond er echter niet. Wel werd de stichting Mens en Wereld als contact- en overlegorgaan van de diverse humanistische organisaties opgericht. In zekere zin een voorloper van wat in de recente tijd de Humanistische Alliantie is geworden. Humanitas bleef dus een zelfstandige organisatie die drie jaar na de oprichting van stichting tot vereniging werd. Met als bijzondere aandachtspunten: kinderbescherming, reclassering, gezinsverzorging en ouderenzorg. De samenwerking en afstemming met het Humanistisch Verbond kwam in de latere jaren bij herhaling terug op de agenda.

Verzuild of niet verzuild

Humanitas is ontstaan in een Nederland dat tot dan toe gold als een verzuilde samenleving. Goed beschouwd was de Nederlandse samenleving verdeeld in naast elkaar levende gescheiden gemeenschappen. Weliswaar samenwerkend waar nuttig en nodig, maar toch zoveel mogelijk

bij elkaar uit de buurt blijvend en met gescheiden zorg in eigen kring. Het naar religieuze achtergrond ingedeeld verenigings- en organisatieleven vierde hoogtij. Je hoorde erbij of je hoorde nergens bij. En voor wie nergens bij hoorde, was er moeilijk iets te vinden. Mede door de komst van humanistische organisaties, met name Humanitas, kwam daar verandering in.

Betekende het niet automatisch dat er zich met de komst van Humanitas als humanistische organisatie een nieuwe zuil aandiende? Het is in ieder geval een kwestie waarmee de vereniging bij herhaling worstelde. In haar boek naar aanleiding van vijftig jaar Humanitas schrijft Nienke Zwierstra er het volgende over: Allereerst moest Humanitas zich een plaats zien te verwerven in het van oudsher door kerken gedomineerde maatschappelijk werkveld. Tot ver in de vijftiger jaren werd de vereniging in den lande geconfronteerd met lasterende uitspraken van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders in plaatselijke dagbladen en met tegenwerking van confessionele gemeentebesturen. Vanuit de opvatting dat zonder God geen normen mogelijk waren, werd alles wat niet op christelijke uitgangspunten gebaseerd was bij voorbaat verworpen.

Ook na de Tweede Wereldoorlog werd het maatschappelijk werk gekenmerkt door ordening naar verzuilde instellingen. Humanitas kreeg een plaats naast confessionele organisaties. Zij het niet zonder de nodige moeite. Want alhoewel bepaalde activiteiten, zoals die van stichting Thuisfront Humanitas en de hulp van Humanitas bij de watersnoodramp van 1953, werden gesteund en gestimuleerd, liet een landelijke erkenning als humanistische gesprekspartner op zich wachten. Zo werd Humanitas in 1953 nog gepasseerd door de minister van maatschappelijk werk (Van Thiel) bij de vorming van een adviescollege voor het landelijk beleid over maatschappelijk werk. Maar een jaar later (1954) ontving Humanitas naast de katholieke, hervormde en gereformeerde organisaties voor maatschappelijk werk een rijkssubsidie om een zogenaamde gecommiteerde aan te stellen voor de ontwikkelingsgebieden (regio's in Nederland waar economisch herstel tijdens de wederopbouw achterbleef). Voor het eerst werd Humanitas door

de overheid gelijkgesteld met de confessionele organisaties. 'Humanitas was blij hierdoor haar werk te kunnen doen, maar gelijkshakeling met kerkelijke organisaties was zeker niet het hoogste doel,' noteert Nienke Zwierstra.

Humanitas kreeg dus een plaats naast de andere levensbeschouwelijke maatschappelijk werkorganisaties. En aangezien de rijksoverheid de deelnemers in deze organisatieopzet subsidieerde, profiteerde ook Humanitas van de verzuilingspolitiek. Volgens sommige interpretatoren (Neij, aangehaald bij Nienke Zwierstra) deed de vereniging dit tegen heug en meug. Humanitas wilde aanvankelijk niet in een verzuilde positie gemanoeuvreerd worden, maar de pragmatische reden over meer financiële middelen te kunnen beschikken deed de kritiek en de meer principiële stellingname naar de achtergrond verdwijnen. Door de rijkssubsidiepolitiek zag Humanitas zich als levensbeschouwelijke organisatie 'gedwongen' aan te sluiten in het verzuilingsbeleid van de rijksoverheid.

Zwierstra schrijft dan dat er zich in de geschiedenis van Humanitas verschillende gebeurtenissen hebben voorgedaan waaruit blijkt dat de combinatie van een levensbeschouwelijke achtergrond met een principiële afkeer van de verzuiling vaker problemen voor de vereniging heeft opgeleverd. Humanitas ging uit van een aparte, zelfstandige positie die niet te vergelijken was met die van kerkelijke organisaties. Hoe scherp moet je slijpen om je gelijk te halen zonder financieel onderuit te gaan? In een rapport van de NVMW (Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk Werk; deze vereniging was een voortzetting van de tijdens de Tweede Wereldoorlog ter ziele gegane Nederlandse Vereniging voor Armenzorg en Weldadigheid) uit 1956 werd ook Humanitas gerekend tot de levensbeschouwelijke bovenbouw (toporgaan). Het hoofdbestuur van Humanitas tekende er protest tegen aan op een wel zeer bijzonder wijze. Men verzette zich tegen het rapport, omdat dit rapport 'het werk van Humanitas en het Humanistisch Verbond als één geheel wil beschouwen van gesecculariseerde inwendige zending en diaconaat'. De gelijkstelling van Humanitas in combinatie met het Humanistische Verbond (samen een

Humanistische kerk) te zien als gelijkstelling met kerkelijke organisaties ging Humanitas echt veel te ver. Zwierstra stelt, 'dat de vereniging er niet in slaagde om haar afkeer van verzuiling te verenigen met de (verzuilde) realiteit waarin zij geaccepteerd wilde worden'. Door de nadien opgetreden sterke verzwakking van het verzuilingssysteem in Nederland is de betekenis voor Humanitas steeds minder gaan spelen.

Aandachtsgebieden

Al direct na de oprichting van Humanitas werd begonnen met het oprichten van afdelingen in het land. Vanuit plaatselijke afdelingen zou immers de voorgenomen maatschappelijke zorg gestalte moeten krijgen. Begin 1946 telde de toenmalige stichting al 23 afdelingen en op 1 januari 1947 waren dit er, ondanks de moeilijke omstandigheden in de naoorlogse jaren, al 36. Die groei zou zich ook doorzetten, toen de stichting een vereniging was geworden. Uiteindelijk groeide Humanitas in de loop der jaren uit tot een maximum van honderd afdelingen. Momenteel zijn dit er overigens 93. De eerste taak van de eenmaal tot stand gekomen afdelingen was het leggen van contacten met verschillende overheidsinstanties en instellingen en ook het werven van vrijwillige medewerkers (vrijwilligers) voor een reeks van uiteenlopende taken die Humanitas op zich wilde nemen. Het ging daarbij onder andere om het bieden van hulp bij het werk van de stichting Volksherstel, het organiseren van gezinsvoogdij, het helpen van gemeenten bij steunbezorging en het bemensen van spreekuren waarbij de burgerij met vragen en problemen terecht kon.

Dat dit in de begintijd pionieren was, blijkt duidelijk uit het volgende. Een van de betrokkenen uit de begintijd van afdeling Leiden vertelde bij het bezorgen van de steun (uitkering) aan huis geconfronteerd te zijn met een blinde vrouw die in een huis met een volledig verrotte vloer woonde. Levensgevaarlijk voor wie niet kon zien natuurlijk. De Humanitas-vrijwilliger kwam in actie en zorgde er voor dat er werk van de woonomstandigheden van de mevrouw werd gemaakt. 'Zo begonnen wij nou met maatschappelijk werk,' zegt hij er zelf over – 'En daar wist

ik als onderwijzer, eigenlijk helemaal niets van af.' Het voorbeeld maakt vooral duidelijk dat het in de beginperiode van Humanitas vooral zoeken was naar een goede invulling van het werken met de beste bedoelingen op basis van de humanistische uitgangspunten. Nienke Zwierstra schrijft in haar al eerder aangehaalde boek: 'men begon maar ergens, daar waar er zich een aanleiding voordeed waarmee men uit de voeten dacht te kunnen.'

Over het uitvoerende werk in de eerste tien jaar van het bestaan van de vereniging is jammer genoeg geen archief bijgehouden. Daardoor zijn er achteraf weinig concrete gegevens over dat werk te achterhalen. Wel werd in 1955 een inventarisatie van het vrijwilligerswerk van Humanitas gemaakt waaruit het een en ander te herleiden is. Het werk was verdeeld naar secties; er waren secties kindbescherming, reclassering en jeugdzorg. Het uitvoerende werk binnen deze secties bleek vooral door vrijwilligers te worden gedaan. Vanaf 1946 werd gezinsverzorging in een aparte sectie ter hand genomen. Het groeide uit tot een van de belangrijkste werkterreinen van de vereniging. Rond 1950 zijn veel afdelingen begonnen met de opzet van zelfstandige gezinsverzorgingsorganisaties waarvan mensen apart lid konden worden. In de jaren vijftig werden verder ook hulp aan 'a-sociale gezinnen' en gerepatriëerdenzorg aangepakt. In 1948 ging Humanitas zich ook in het bijzonder op diverse plaatsen bezighouden met de opvang van buitenlandse kinderen. Kortom, Humanitas pakte vanaf het begin zaken aan waarop het latere motto 'Doen wat je moet doen' steeds van toepassing was.

Vrijwilligers bovenal!?

Zoals Nienke Zwierstra in haar boek over vijftig jaar Humanitas schrijft, werd al het werk van Humanitas in de beginjaren uitgevoerd door vrijwilligers. Leden van Humanitas die de bestuurlijke en uitvoerende taken verrichtten die hun vereniging tegenkwam en nodig vond om te doen. Toch was de rol van 'de vrijwilliger' bij Humanitas wel steeds een punt van aandacht en

zorg. Aanvankelijk werd al het werk van de vereniging gedragen door leden en sympathisanten op basis van vrijwillige inzet. Was dit de bedoeling en ook vol te houden? De discussie hierover werd aanvankelijk vereenvoudigd door het zeer aardse gegeven dat de vereniging niet beschikte over financiële middelen om tot het aanstellen van betaalde maatschappelijk werkers over te gaan. Tegelijk was er sprake van enige ongerustheid en ook onvrede over de kwaliteit van het gebodene. Uit artikelen in het blad *Humanitas* (voorloper van het huidige ledenblad *Van Mens Tot Mens*) blijkt dat het werken met uitsluitend niet-opgeleide medewerkers als feitelijk een onaanvaardbare situatie werd gezien: te veel goedbedoeld amateurisme met alle risico's van stevige uitglijders bij gebrek aan deskundigheid op het gebied van inzicht en handelen. De algemene opvatting was dat opgeleide medewerkers noodzakelijk waren om in maatschappelijk werk verantwoord te kunnen functioneren, aldus Zwierstra.

Daarbij hoefde het natuurlijk niet persé om betaalde medewerkers te gaan. *Humanitas* begon in die tijd met het opbouwen van deskundigheid onder haar vrijwilligers. Vrijwilligers werd ondersteuning gegeven door middel van themabijeenkomsten over een werkgebied, het uitbrengen van schriftelijke richtlijnen en het organiseren van centrale conferenties.

Tegelijk bleef de waarde van vrijwilligerswerk volop in beeld. De eerste landelijk secretaris van de vereniging, de heer P.C. Faber, schreef er bij de discussie over de binnenkomst van beroepskrachten in het maatschappelijk werk van *Humanitas* destijds het volgende over: 'Betekent het nu, dat het gehele maatschappelijk werk zal moeten en kunnen worden verricht door beroepskrachten? Naar mijn mening niet en voor de toekomst ook niet. Het is niet om opportunistische overwegingen, dat ik beweer, dat we nodig zullen blijven hebben onze vrijwilligers, als gezinsvoogden en gezinsvoogdessen, als toezichthouders bij reclassering. Ik geloof, dat het een verarming zou betekenen als we de hulp van particulieren zouden uitschakelen.'

Er kwamen, vanwege de beperkte financiële middelen, maar ook vanwege het toen beperkte beschikbare aantal geschikte maatschappelijk

werkers, maar zeer geleidelijk aan meer beroepskrachten bij *Humanitas*. En die binnenkomst van betaalde medewerkers naast vrijwillige medewerkers verliep niet geheel zonder spanningen. De samenwerking tussen beide categorieën medewerkers bleek niet altijd vlekkeloos te verlopen. Daarom werd nog eens expliciet de gelijkwaardigheid tussen beiden benadrukt. Er werd bepaald dat er geen hiërarchie tussen beiden zou bestaan. De praktijk bleek toch anders dan de leer. Eind jaren vijftig werd in het blad *Humanitas* geklaagd over het 'neerbuigende gedrag van beroepsmaatschappelijk werkers richting vrijwilligers'. Tegelijk werd betoogd dat vrijwilligers voor sommige taken veel geschikter zijn, omdat beroepskrachten cliënten te zeer met een beroepsattitude tegemoet zouden treden. Vrijwilligers zouden beschikken over 'minder vooropgestelde algemene menselijkheid' (wat dit dan ook precies mag betekenen).

In een apart zesde hoofdstuk van haar boek gaat Zwierstra uitvoeriger in op *Humanitas* als vrijwilligersorganisatie. Het volgende is er aan ontleend. Zwierstra zet een vraagteken achter de rond 1995 binnen *Humanitas* overheersende gedachte dat de vereniging altijd een échte vrijwilligersorganisatie zou zijn geweest. Zij noemt het een mythe. Er kan zeker worden geconstateerd dat in de begintijd van *Humanitas* al het werk, zowel het bestuurlijke als het uitvoerende werk, door (leden-) vrijwilligers van de vereniging werd verricht, maar in de loop van de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw werd echter steeds meer uitvoerend werk door beroepskrachten overgenomen. De vereniging wilde 'professioneel' werken en om dat te bereiken achtte men het verkieselijker om uitvoeringszaken aan beroepskrachten over te dragen.

Tussen 1950 en 1970 vond er een fikse stijging van het aantal beroepskrachten bij *Humanitas* plaats. Met name beroepskrachten in de gezinsverzorging, maar ook het aantal beroepsmaatschappelijk werkers in het algemeen maatschappelijk werk en in de jeugdzorg groeide gestaag. De groei van het aantal beroepskrachten ging gepaard met een vrijwel evenredige afname van het aantal vrijwilligers. Dat ging overigens niet zonder slag of stoot. Bij herhaling ontstond er discussie over de rol van vrijwilligers en be-

roepskrachten en goed beschouwd vooral over de vraag over wie er, op de diverse werkterreinen van de vereniging, bepalend was voor de koers van Humanitas. Uit een onderzoek naar de verhouding tussen vrijwilligers en beroepskrachten binnen Humanitas uit 1979 kwam naar voren dat feitelijk de afzonderlijke waarde van beiden moest worden onderkend en erkend. Betoogd werd dat er een goede samenwerking tussen vrijwilligers en beroepskrachten in het verschiet zou moeten liggen.

Dat vrijwilligers bij Humanitas als onmisbaar golden blijft daarbij buiten kijf. Het volgende citaat uit de algemene vergadering (toen nog congres) van 1963 getuigt daarvan. Men noteerde: 'Het is niet in overeenstemming met de grondslag die Humanitas heeft voor het werk als we de hulpverlening alleen aan de beroepskrachten zouden overlaten. Deze beroepskrachten zijn onmisbaar voor een verantwoorde uitvoering van het moderne maatschappelijk werk, maar daarnaast moeten wij leden van de vereniging als burens, als medeburgers, naast onze medemenss staan. Anders treedt een proces van verkilling op in de hulpverlening en in onze hele samenleving.' Desalniettemin ging de uitholling van het vrijwilligerswerk ten gevolge van het toenemend aantal beroepskrachten geruime tijd door. Pas toen er nieuwe taken voor vrijwilligers in beeld kwamen, taken inzake eenvoudige vormen van hulpverlening, kwam er weer een stijging van het aantal actieve vrijwilligers binnen Humanitas tot stand. Concluderend over het vrijwilligerswerk van Humanitas schreef Zwierstra in 1995 dat Humanitas in naam een echte vrijwilligersvereniging heette te zijn, maar dat de rol van vrijwilligers in die afgelopen vijftig jaar lang niet altijd even groot was geweest. De laatste jaren is het aantal bij Humanitas actieve vrijwilligers (leden en niet leden) redelijk stabiel en schommelt zo rond de 7.500 en 8.000 personen.

Humanitas blijft nodig

Bij het zestig jarig bestaan van Humanitas dat afgelopen jaar plaatsvond, werd vanzelfsprekend

het nodige gezegd en geschreven om dat heugelijke feit te vieren. Een bijzondere uitgave in dat kader is een bundeltje met zeven losse teksten die in de periode van 2003 tot en met 2005 geschreven en soms voorgelezen werden. Een klein mozaïek bij het zestig jarig bestaan, aldus Marius Ernsting die sinds 1996 directeur is van de vereniging Humanitas en voor de teksten zorgde. De eerste bijdrage in die bundel stelt hardop de vraag naar de noodzaak van het voortbestaan van Humanitas: 'Als Humanitas anno 2005 niet al had bestaan zou je de vereniging dan alsnog oprichten?' Het antwoord hierop van Ernsting is een volmondig ja. Humanitas was en is nodig. Destijds bij de oprichting van Humanitas ging het erom duidelijk te maken dat ook niet in een kerk of confessie georganiseerde mensen, en dan vanuit een humanistische mensvisie, verantwoordelijkheid wilden nemen voor de maatschappelijke wederopbouw van Nederland. 'Verheven uitgangspunten zoals zelfbestemming en zelfontplooiing, verantwoordelijkheid en gelijkwaardigheid vertalen in praktisch handelen, dicht bij de mensen dat was de drijfveer van Humanitas. En dat is de drijfveer nog steeds.' Ook de context waarbinnen de vereniging zich kan en moet manifesteren, blijft glashard aanwezig. Vandaag de dag gaat het dan om het oprukkend markt-denken, de, wellicht mede ten gevolge daarvan, toenemende uitval van mensen als deelnemers aan het economisch verkeer, de groeiende sociale verharding onder het mom van de verondersteld toegenomen zelfredzaamheid en de langzaam verscherpende culturele en etnische verbroekeling van de samenleving. Humanitas ziet zichzelf ook anno 2005 net als bij haar oprichting in 1945 nog altijd als een vanuit humanistische motieven vormgegeven vrucht van 'burger-verantwoordelijkheid'.

In het meerjarenbeleidprogramma 2006-2008 van de vereniging wordt de actualiteitswaarde van de vereniging als instrument om binnen de samenleving humanistische waarden hun werking te geven nog eens extra onderstreept. 'Voor Humanitas is het belangrijk om een steeds preciezere planning en control te combineren met de benodigde financiële ruimte voor het actualiseren en vernieuwen van het activiteitenaanbod.

Vrijwilligers van Humanitas zorgen voor ontspanning tijdens de vakanties voor jong volwassen asielzoekers.

Humanitas moet juist als maatschappelijke en humanistische organisatie ruimte en middelen hebben om op actualiteit en verandering in te spelen en om nieuwe en voor Humanitas aansprekende ideeën op te pakken en op eigen gelegenheid op gang te brengen.’

Het inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen vanuit op humanistische waarden geïnspireerde motieven blijft een waardevolle bijdrage aan de samenleving. De kansen en mogelijkheden daartoe doen zich keer op keer voor. Een voorbeeld van de laatste jaren is het introduceren van levensloopbestendig wonen, een bij stichting Humanitas Rotterdam ontwikkelde en uitgevoerde opvatting van huisvesting in relatie tot het ouder worden. Het op humanistische waarden gebaseerde concept heeft een grote aantrekkingskracht. Inmiddels zijn in de Hoeksche Waard, Eindhoven, Amsterdam en Almere bij Humanitas initiatieven gestart om deze vorm van huisvesting ook buiten het Rotterdamse voet aan de grond te laten krijgen. Een recenter voorbeeld is het ondersteunen van mensen met financiële problemen. Er worden momenteel op diverse plaatsen binnen Humanitas initiatieven genomen om met vrijwilligers hulp bij thuisadministratie op te zetten, op een manier die mensen weer zo snel mogelijk de regie over hun eigen leven teruggeeft.

Vooruitkijken

Op de algemene vergadering van afgevaardigden (van afdelingen) van 12 november 2005 stelde Humanitas het hiervoor al genoemde (nieuwe) beleidskader voor de periode 2006 tot en met 2008 vast. Zo’n beleidskader betekent per definitie vooruitkijken. Het was overigens sinds 1999 al weer het derde meerjarig beleidskader waarmee de vereniging voor zichzelf, maar ook voor buitenstaanders, een beeld wil schetsen van de belangrijkste zaken waarop Humanitas zich wil richten en waarop haar concrete werkzaamheden gestalte dienen te krijgen. De titel van het meest recente meerjarenbeleidskader drukt als zodanig de nodige ambitie uit. Onder de titel ‘Steeds Beter’ wordt allereerst nog eens de missie

van Humanitas in beeld gebracht: ‘Humanitas komt op voor een samenleving waarin mensen actief vorm geven aan hun eigen leven en verantwoordelijkheid nemen voor het samen leven met elkaar. Deze humanistische uitgangspunten vertaalt Humanitas in diensten van-mens-tot-mens op de gebieden van welzijn en wonen.’

In deze in moderne bewoordingen weergegeven zelfopdracht laten zich nog altijd de oorspronkelijke statuten waarmee Humanitas ooit van start ging in 1945 herkennen. Gesteld wordt dan dat Humanitas juist vanuit deze missie in de huidige tijd voor drie grote uitdagingen gesteld wordt:

- Allereerst die van de terugtrekkende overheid en de toenemende bewust gecreëerde marktwerking in het maatschappelijk verkeer waardoor kwetsbare groepen zoals ouderen, minima, zieken en allochtonen een verhoogd risico lopen om te marginaliseren. Dat wil zeggen: zonder helpende hand gemakkelijk in ernstige problemen raken. Organisaties op het terrein van zorg- en dienstverlening zoals Humanitas lopen er dagelijks tegenaan en hebben ook de taak en opdracht (het onderstreept hun belang) om er iets mee en aan te doen. Sterker nog, hun bestaansgrond staat of valt met hun vermogen om op deze ontwikkelingen in te spelen en tot adequate antwoorden te komen. Belangrijk is daarbij om het zelforganiserend vermogen van burgers aan te spreken en te stimuleren.
- Vervolgens die van de toegenomen onmiskenbare spanningen binnen de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen waarbij de verschillende culturele, religieuze en/of etnische achtergronden een rol spelen. Met als gevolg verschijnselen van intolerantie, discriminatie, het zich terug trekken in de eigen groep, normoverschrijdend en zelfs normloos gedrag en de daarbij horende wederzijdse gevoelens van angst en onveiligheid. Er kan niet aan voorbij gegaan worden.
- Tenslotte de toegenomen kritische gezindheid van het publiek over het doen en laten van overheden en instellingen die zich met het publieke domein bezighouden. Er wordt meer en meer verantwoording gevraagd en afgedwongen. Ook Humanitas heeft hier rekening mee te houden en wil die ook best

geven. Het is een van de belangrijke redenen geweest om in te steken op het keurmerk van het Centraal Bureau Fondswerving die alleen verkregen wordt (en inmiddels is) als voldaan wordt aan eisen van organisatorische doorzichtigheid en een deugdelijke inhoudelijke en financiële verantwoording.

Humanitas wil dan vanuit de volgende houding en opstelling de genoemde uitdagingen tegemoet treden. De vereniging wil een maatschappelijke organisatie zijn die:

- *maatschappelijke dienstverlening en samenlevingsopbouw in brede zin ziet als haar werkterrein;*
- *beschikt over een kwalitatief en kwantitatief sterke organisatie;*
- *werkt met besturen die beleid ontwikkelen in wisselwerking met de maatschappelijke actualiteit;*
- *werkt met vrijwilligers die inzet van tijd en kwaliteit voor hulpvrager/cliënten combineren;*
- *gebruik maakt van betaalde medewerkers die professionele ondersteuning bieden aan vrijwillige bestuurders en vrijwillige uitvoerders van het verenigingswerk;*
- *transparant is in haar wijze van organiseren en verantwoorden en dit ook als normaal en vanzelfsprekend beschouwt.*

Zeer belangrijk bij dit alles is toch vooral dat Humanitas voldoet en blijft voldoen aan de eisen van de huidige tijd. Nu er in de afgelopen jaren weer groei is gekomen in het aantal afdelingen, door afdelingen georganiseerde activiteiten en in de omvang van deze activiteiten, en bovendien de vereniging ondersteunende werkorganisatie van betaalde medewerkers flink is gegroeid (inmiddels rond de 260 grotendeels parttime werkende personeelsleden) is er alle reden om sowieso kritisch naar de organisatie van het geheel te kijken. Is het bijvoorbeeld voor Humanitas mogelijk om gezien haar huidige kwalitatieve en kwantitatieve omvang, voldoende in te spelen op de noden en problemen die in de samenleving spelen? Is Humanitas met name in staat om in het kader van de aangekondigde Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)

mede inhoud te geven aan het invullen van lokaal welzijnsbeleid? De tijd zal het moeten leren. Hoe dan ook is er binnen Humanitas grote bereidheid om zich op een positieve manier met deze maatschappelijke ontwikkelingen te blijven bemoeien.

‘Humanitas voert maatschappelijke dienstverlening en samenlevingsopbouw hoog in haar vaandel,’ wordt in het meerjaren-beleidskader 2006-2008 geschreven, vanuit de overtuiging dat de wijze waarop de samenleving functioneert, medebepalend is voor of het gebrek of juist de aanwezigheid van welzijn. Waar mensen een boodschap hebben aan elkaar, waar nodig de helpende hand uitsteken en waar samenleven echt een samenleving vormt, is het gevoel van veiligheid groter en wordt stellig een groeiende betrokkenheid bij elkaar gestimuleerd. Humanitas wil er graag en vol overtuiging aan bijdragen.

Bij de doelstellingen die het meerjaren-beleidskader ‘Steeds Beter’ aangeeft, richt ik mij hier nu met name op de inhoudelijke doelstelling(-en). Want dat ook de vereniging als organisatie aandacht en onderhoud nodig heeft, spreekt voor zichzelf en is ook binnen het meerjaren-beleid terug te vinden, maar in de context van deze geschiedenis niet het belangrijkste.

Haar inhoudelijke aan maatschappelijke ontwikkelingen gespiegelde doelstellingen voor de komende jaren geeft de vereniging sinds 2006 aan in een aantal programmalijnen. Binnen drie van oudsher aanwezige kernterrainen, te weten jeugdwelzijn, maatschappelijke participatie en omgaan met verlies, worden nu zes programmalijnen onderscheiden. Zonder er verder al te gedetailleerd op in te gaan biedt het navolgende inzicht in een aantal essentieel geachte zaken die de vereniging wil oppakken:

Nu de betekenis van mede door Humanitas georganiseerde vrijwillige gezinsbegeleiding overduidelijk is bewezen, wil Humanitas dit vrijwilligerswerk verder tot ontwikkeling brengen. Hetzelfde geldt voor de door Humanitas georganiseerde kindervakantie-activiteiten. Daar waar de behoefte aan deze activiteit het huidige aanbod vanuit Humanitas overstijgt, zullen door de vereniging nieuwe initiatieven worden genomen.

Beide activiteiten vallen binnen de programmalijn die de werktitel 'Elk Kind Telt' meekreeg.

Binnen maatschappelijke participatie worden vier programmalijnen aangegeven. Onder de titel 'Vallen en Opstaan' wil Humanitas haar werkzaamheden gericht op reïntegratie van (ex-)gestraften uitbreiden, zeer concreet de zelfredzaamheid van door Humanitas opgevangen dak- en thuislozen bevorderen en mensen met financiële problemen zodanig begeleiden dat zij binnen één jaar zonder verdere bemoeienis van derden zichzelf weer kunnen redden. Onder de titel 'Alleen en Samen' wil de vereniging haar vrijwilligersactiviteiten met maatjesprojecten sociaal isolement te helpen doorbreken aanzienlijk uitbreiden en ook effectiever maken. In principe moet een maatjescontact hulpvragers in staat stellen binnen een jaar weer zelfstandig verder te kunnen. Onder de titel 'Oud en Redzaam' werkt Humanitas aan het uitbreiden van haar vriendschappelijk en activerend huisbezoek. Het doel hierbij is om via huisbezoek en ondersteuning te zorgen voor minder eenzaamheid onder ouderen. Onder de titel 'Apart en Erbij' stimuleert de vereniging afdelingsactiviteiten die nieuwkomers in onze samenleving op weg helpen een plaats te verwerven.

Tenslotte is er grote aandacht voor het terrein verliesverwerking. Onder de titel 'Verwerken en Verder' werkt Humanitas in de periode 2006 tot 2008 aan het organiseren van steun bij verliesactiviteiten in al haar afdelingen.

Drs. Michael Kerkhof is als stafmedewerker verbonden aan het landelijk bureau van Humanitas te Amsterdam.